

Citation:

C. Snouck Hurgronje, Levensbericht L. Caetani Hertog van Sermoneta, in:
Jaarboek, 1935-1936, Amsterdam, pp. 266-271

LEVENSBERICHT

VAN

LEONE CAETANI, DUCA DI SERMONETA

(12 September 1869—25 December 1935)

Op eersten Kerstdag van verleden jaar, juist vijf jaren na den sterfdag van den wereldberoemden orientalist Nöldeke, ontnam de dood ons een ander buitenlandsch lid onzer Afdeeling, wiens verdiensten op het gebied der studie van het Arabisch en den Islâm hem eveneens eene schitterende plaats op de eerste rij der orientalisten verzekeren: Leone Caetani, Hertog van Sermoneta ¹⁾.

De Caetani's vormen een roemruchtig vorstengeslacht, met eene traditie, die zich tot ver in de middeleeuwen laat volgen: zij schonken aan de Kerk eenen paus (Bonifacius VIII) en eenige kardinalen (drie in de 17de eeuw); velen hunner bekleedden in den Kerkelijken Staat en in het Koninkrijk Italië hooge staatsambten. Bovendien hebben zich vanouds een aantal Caetani's onderscheiden door hunne zeer actieve belangstelling in verschillende takken van wetenschap en kunst en door hunne werkzaamheid op philanthropisch gebied: Leone's vader Onorato en zijn grootvader Michel Angelo worden in dit opzicht met eere genoemd, en zijne tante Donna Ersilia Caetani Lovatelli († 1925) gold door hare classieke en archaeologische studiën als een sieraad der nationale Accademia dei Lincei.

Leone studeerde tot zijn 22ste jaar, d.i. tot 1891, classieke letteren aan de Universiteit te Rome, en volgde daar ook met bijzonderen

---

¹⁾ De voornaamste feitelijke gegevens voor dit levensbericht heb ik mogen ontleenen aan het voortreffelijke *in-memoriam* van C. A. Nallino in *Oriente Moderno* XVI, pp. 48—52 en aan de in 1926 verschenen monographie van Giuseppe Gabrieli: *La Fondazione Caetani per gli studi Musulmani*.

ijver de lessen in het Arabisch en in andere Semietische talen. Van jongs af aan betoonde hij eene bijna hartstochtelijke belangstelling in het Mohammedaansche Oosten. Men heeft deze voorliefde in verband gebracht met de romantische lotgevallen van zijn Poolschen overgrootvader Graaf Rzewuski, die jarenlang in de Syrische woestijn het leven der Bedoewienen deelde en zich o.a. met handel in paarden bezig hield, en die in 1809 samen met Baron von Hammer te Weenen het oudste internationale, aan Oostersche studiën gewijde tijdschrift *Fundgruben des Orients* (*Mines de l'Orient*) uitgaf. Het avontuurlijke leven van Rzewuski werd door diens landgenoot Siemienski in 1865 onder den titel „*De Emier Tadj al-Fachr*”¹⁾ beschreven, en deze Poolsche biographie is in opdracht van Leone's vader Onorato door een Hollander, P. Van Aarssen, in het Fransch vertaald. Van deze, nooit in druk verschenen vertaling bezat Leone een afschrift en van den held van het verhaal twee aquarel-portretten in Arabisch gewaad.

Van 1888 tot 1908 placht Caetani zijne cabinetstudie af te wisselen met het maken van verre reizen, die meerendeels dienden om zijn persoonlijk contact met Mohammedaansche landen en volken: Egypte, Syrië, Turkije, Algerië, Tunesië, Tripoli, Mesopotamië, Perzië, Indië te verlevendigen. Van al die reizen hield hij nauwkeurige dagboeken aan, maar slechts een zeer klein gedeelte daarvan, betreffende zijne reis naar den Sinaï, heeft hij (1892) ter verbreiding in kleinen kring laten drukken.

In 1905 verraste hij zijne geheele omgeving en niet minder de geheele geleerde wereld door het uitgeven van het eerste deel zijner *Annali dell'Islam*, waaraan hij jarenlang in alle stilte had gewerkt: een boek van ruim 750 bladzijden groot 4°, waarin de eerste jaren van den Islâm tot het zesde jaar der Hidjra behandeld werden volgens eene geheel nieuwe methode. In streng chronologische volgorde werd al hetgeen de in aanmerking komende bronnen omtrent de gebeurtenissen bevatten in getrouwe Italiaan-

¹⁾ In zijne te Posen verschenen *Portrety literackie*. De Fondazione Caetani bevat een exemplaar in machineschrift van deze Fransche vertaling, welker nauwkeurigheid geroemd wordt.

sche vertaling of resumptie weergegeven, en aan het einde van elke periode voegde Caetani aan die volledige bouwstoffen zijne critische aantekeningen toe, die naar het oordeel van vele vakgenooten wel wat radicaal en sceptisch uitvielen, maar die tevens getuigden van eene algemeen bewonderde omvangrijke kennis en scherpte van vernuft. De auteur gaf meteen zijn voornemen te kennen, om, met behulp van een staf van jonge, onder zijne directie en contrôle werkende orientalistten, op dezelfde wijze de eerste negen eeuwen van den Islâm (tot de verovering van Egypte door Soeltan Seliem 1517 n.C.) te behandelen. Aangemoedigd door de toejuichingen van alle orientalistten, toog hij aan het werk; geene geldelijke offers waren hem te groot om zijne rijke bibliotheek door aankoop van boeken en manuscripten te completeren, handschriften van alle boekerijen der wereld te laten copieeren of fotografeeren, vertalers te honoreeren, daarbij zijne zeldzame begaafdheid en al zijn tijd in dienst stellend van de bewerking van dit reusachtige materiaal. Toch moet men zich erover verbazen, dat Caetani ooit een oogenblik aan de mogelijkheid heeft kunnen gelooven, zulk een werk in een menschenleven te kunnen voltooien. In 21 jaren zijn elf kwartijnen van de *Annali* verschenen; slechts veertig van de negenhonderd jaren van het programma zijn daarin behandeld.

Toen Caetani tot het juiste inzicht van den omvang zijner onderneming was geraakt, wilde hij toch zijne vakgenooten van den reeds verrichten arbeid laten profiteeren door de uitgave van een chronologisch geraamte, dat de volle negen eeuwen zou omvatten. In 1912 begon zijne *Chronographia Islamica* te Parijs te verschijnen, en zij werd in gewijzigden vorm in 1923 te Rome voortgezet, maar verder dan het jaar 144 der Hidjra zijn de zes fascikels niet gekomen. Caetani scheen door zijn idealistisch optimisme voorbestemd om, in weerwil van de opgedane ervaring, steeds weer nieuwe, groote werken te projecteeren, waarvan de voltooiing de samenwerking van een aantal geleerden gedurende eenige menschenlevens eischte, en aan die projecten een begin van uitvoering te geven, maar dan weer een nieuw plan onderhanden te nemen.

Zoo liet hij de duizenden tradities, die *Aḥmad ibn Ḥanbal* in zijn *Moesnad* in zes deelen ongeordend had bijeengebracht, door indicering voor de beoefenaars van de oudste geschiedenis van den Islâm bruikbaar maken, maar hij gaf dit plan op nadat eenige vellen ervan gedrukt waren (1911), omdat de gevolgde methode hem bij nader inzien minder geschikt leek. Zoo stelde hij, samen met Giuseppe Gabrieli een *Onomasticon Arabicum* samen, waarin niet minder dan alle namen van personen of landen, die in de Arabische litteratuur voorkomen, alphabetisch geordend met de noodige verwijzingen werden opgenomen, maar staakte deze uitgave toen zij in ruim 1300 bladzijden de talloze Abdallah's had behandeld. Hier was het uitbreken van den wereldoorlog weliswaar de *directe* oorzaak van het uitstel der voortzetting, maar men begrijpt, dat, ook afgezien daarvan, zulk een *Onomasticon* weinig kans had, gedurende Caetani's leeftijd volledig te verschijnen. Meer dan 200.000, door hem eigenhandig ingevulde kaarten wachten sinds 1915 op verdere bewerking!

Zoo schreef hij een werk voor het grootere publiek der niet-orientalisten, dat in vier deelen de uitkomsten zijner critische studiën omtrent de oudste geschiedenis van den Islâm in keurigen vorm uiteenzette, maar hij liet daarvan alleen Deel I en III in druk verschijnen, en hield Deel II en IV voor nadere bewerking in portefeuille. Het schijnt overbodig, in dit korte *in-memoriam* de titels te noemen van een aantal artikelen, die Caetani in den loop der jaren in verschillende tijdschriften deed verschijnen, te meer, daar men ze alle vermeld vindt in het door Nallino in de *Oriente Moderno* gepubliceerde levensbericht¹⁾. Alle getuigen zij van den frisschen geest en den origineelen kijk van Caetani op historische problemen.

Eén grootsch project, van welks uitvoering Caetani de lijnen aangaf en waarvoor hij op zijne kosten door eene schare van geleerden de bouwstoffen liet verzamelen, betref zijn vaderland. Het was een bio-bibliographisch Italiaansch woordenboek, waarin alle

¹⁾ Voor de nauwkeurige bibliographie van Caetani's werken mag ik het hier wel bij eene verwijzing naar Nallino's artikel laten.

personen van beteekenis, die Italië van den val van het Romeinsche keizerrijk tot heden had voortgebracht, moesten voorkomen. In 1924 werd eene proeve van bewerking gepubliceerd, maar daarbij is het tot nog toe gebleven, en het bijeengebrachte materiaal werd alweer voorloopig opgeborgen.

Van actieve belangstelling in de politiek van zijn land gaf Caetani blijk door van 1909 tot 1912 een zetel in het parlement in te nemen, en wel als vertegenwoordiger eener gematigd-socialistische richting, welker beginselen hij niet alleen met woorden predikte, maar ook voor zichzelf practisch in toepassing bracht door maatregelen ten voordeele der opgezetenen van zijn uitgestrekte grondbezit in den Agro Pontino. In deze periode luidde het visitekaartje van den Hertog eenvoudig: *Leone Caetani, Deputato al Parlamento*. Dat in de politieke arena ook de grootste pacifist moet kunnen vechten, leerde hij bij eene nieuwe verkiezing, toen een tegenstander, die geen flauw begrip had van de wetenschappelijke werkmethode van een man als Caetani, zich in „*Popolo Romano*” een ruwen aanval op diens eer veroorloofde door hem voor te stellen als een charlatan, die geleerden, waaronder de groote Guidi, bezoldigde om boeken voor hem te schrijven en die dan onder zijn naam uit te geven. Deze grove belediging was den aristocraat te machtig, en hij klaagde den onbeschaamden journalist wegens smaadschrift aan, met het gevolg, dat deze tot bijna een jaar gevangenisstraf werd veroordeeld. De beschrijving van dit geheele proces werd in twee deelen door Caetani in druk uitgegeven en aan zijne vrienden toegezonden (*Querela Caetani — „Popolo Romano”* 1913—14). Alle competente geleerden in Italië traden als getuigen op, en de recensies van de *Annali dell' Islam* door buitenlandsche geleerden werden overgelegd om het volle licht op de dwaasheid van het schotschrift te doen vallen.

In 1924 achtte Caetani, ofschoon eerst 55 jaren oud, zijne taak voor Italië en de wetenschap volbracht en den tijd gekomen om de verdere afwerking van al zijne grootsche plannen aan anderen over te laten. Zijne rijke bibliotheek, al de voor hem gecopieerde

en gefotografeerde Arabische handschriften, al zijne collectanea maakte hij tot eene *Fondazione Caetani*, en voegde daaraan een stamkapitaal van 100.000 lire toe, opdat men daarmede zou kunnen beginnen aan de uitvoering van een door hem ontworpen programma, waartoe ook de uitgave van een aantal voor de historische wetenschap hoogst belangrijke Arabische handschriften behoorde. Deze stichting werd op zijn verzoek bij koninklijk decreet als afzonderlijk lichaam onder eigen leiding, aanvankelijk van Giuseppe Gabrieli, bij de *Accademia dei Lincei* ingelijfd. Niet lang nadat Caetani dit instituut gesticht had, waardoor, naar hij hoopte, ook na zijn dood Italië zou beschikken over een krachtig centrum voor de studie van den Islâm en zijne geschiedenis, zag hij zich door persoonlijke lotgevallen en motieven, die wij hier moeten laten rusten, genoopt, zijne studiën voor goed vaarwel te zeggen en Italië te verlaten om elders een nieuw leven van geheel anderen aard te beginnen. Hij verkocht zijn voorvaderlijk grondbezit om zich voortaan in Britsch Columbia geheel te wijden aan land- en boschontginning. Reeds tien jaren vóór zijn dood verloor in hem Italië een zijner edelste zonen en de wetenschap van het Arabisch en den Islâm een harer verdienstelijkste beoefenaars!

Die tien laatste jaren vormen voor geheel Europa een veelbewogen tijdperk, waarin de omstandigheden voor de rustige ontwikkeling van eene stichting als de *Fondazione Caetani* allerminst gunstig waren. Caetani heeft evenwel de stevige fundamenten gelegd van eenige gebouwen op het gebied der wetenschap, die hij meende, dat in Italië konden en moesten verrijzen; de projecten heeft hij in orde gebracht, en van enkele heeft hij een ernstig begin gemaakt met den bouw, vooral in de elf deelen der *Annali dell' Islâm* toonend, welk een uitnemend architect hij kon zijn. Dit leven van een met aardsche goederen rijk gezegenden edelman, geheel toegewijd aan een verheven doel, dwingt onze bewondering af en doet ons hopen, dat weldra de omstandigheden de vervulling althans van sommige zijner idealen mogelijk zullen maken!

C. SNOUCK HURGRONJE